

Likçe Yazıtlı Anıtlar Projesi: 2006 Yılı Çalışmaları

The Lycian Inscribed Monuments Project: 2006 Campaign

Martin SEYER

Avusturya Bilimler Akademisi (Österreichische Akademie der Wissenschaften) ile Ege ve Girit Bilimsel Araştırmalarını Destekleme Vakfı'nın (ETEOKPHTH, Verein zur Förderung der wissenschaftlichen Erforschung Kretas und der Ägäis) maddi destekleri ile yürütülen Likçe Yazıtlı Anıtlar Projesine yönelik 2006 yılı çalışmaları 22 Ağustos – 5 Eylül tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Bu süreçte Likya'nın çeşitli noktalarında yer alan 10 mezar anıtının epigrafik ve arkeolojik tespiti planlanmış ve sonlandırılmıştır: TL 1, 2, 5 (Telmessos); TL 52 (Sidek Yayla); TL 53, N 315 (Seyret); TL 75, 76 (Tyberissos); N 306 (Çağman); N 314 (Kızılca). Prof. Dr. İ. Özgen'in dostça izinleri sayesinde incelenen Kızılca'daki *Masauwēti*'nin kaya mezarının bilimsel tespiti ile Doğu Likya'daki arazi çalışmaları tamamlanmıştır.

Araştırmada, bu mezarların teknik tespitleri yanında, kaya mezarlarındaki odaların mimari donanımlarındaki gelişime ilişkin yeni bilgilere de ulaşılmıştır; buna yönelik düşünceler ilk kez, 2005 yılında Antalya'da gerçekleşen III. Uluslararası Likya Sempozyumu'nda sunulmuştur (bk.: Sempozyum Bildirileri I - II, 2006). Burada sunulan düşünceler bir ön rapor niteliği taşımaktadır.

Likya kaya mezar ve bağımsız konut mezar odalarının donanımı özde belirli bir kural içermeyip, öncelikle mezar sahibinin istekleri ve gereksinimleri doğrultusunda şekillenmiştir. Bu mezarlardaki ölü yataklarının iki ana formu karşımıza çıkmaktadır: Bunlardan ilki, kline formundaki taş yataklar olup, diğeri ise yan ya da arka duvarlara oyulmuş niş şeklindedir. Yaygın olan üç ya da dört duvar boyunca uzanan taş yataklardır (Res. 1); ancak, bunlardan genelde yalnızca iki tanesi gömü için kullanılmış, arka duvar önündeki ya da (ele geçtiği sürece) girişteki olasılıkla boş bırakılmıştır. Cindam'daki, mezar yazıtındaki tarihleyici verilere göre İ.Ö. 5. yy. ortalarında inşa edilen *N̄θurigaḫā*'nın mezarı yardımı ile, dört yönde uzanan taş yatak formundaki kline düzeninin, konut mezar odalarının donanımını yansıttığı

The 2006 campaign of the Lycian Inscribed Monuments Project was conducted from August 22nd to September 5th with financial support of the Austrian Academy of Sciences and a contribution of ETEOKPHTH – Verein zur Erforschung Kretas und der Ägäis. In this season we were able to complete the archaeological and epigraphic documentation of ten tombs at various sites of Lycia: TL 1, 2, 5 (Telmessos); TL 52 (Sidek Yayla); TL 53, N 315 (Seyret); TL 75, 76 (Tyberissos); N 306 (Çağman). With the kind permission of Prof. Dr. İ. Özgen (Ankara) we also could document the rock tomb of Masauwēti in Kızılca (N 314), thus completing the fieldwork in eastern Lycia.

Besides the technical documentation of these tombs we could increase the knowledge concerning the development of the architectural furnishing of the chambers of rock tombs; first thoughts of this subject were presented at the IIIrd International Symposium on Lycia held in Antalya in 2005 (M. Seyer, in: K. Dörtlük et al. (eds.), The IIIrd Symposium on Lycia, 7.-11. November 2005: Symposium Proceedings II [2006] 719-734). However, it should be noted, that these ideas are only of a preliminary nature.

Res. 1 / Fig. 1

düşünülmüştür. Bu düşünce, proje kapsamında incelenen ve benzer formdaki taş yataklar yanında -bir kabartma ve bir Likçe yazıttan elde edilen verilerle- tarihlemeye etken diğer kıstasları da taşıyan 16 mezardan çoğunun en geç İ.Ö. 4. yy.'ın ilk yarısına tarihlenmesi nedeniyle artık pekiştirilmiştir.

Örneğin Arneai'daki Likçe yazıtlı (TL 83) mezar, ya da Limyra'daki *Xñtlapa*'nın mezarı (TL 133), Dynast *Perikle*'nin anılması nedeniyle İ.Ö. 380-360 civarında oluşmuşlardır. *Hriçmnma*'nın Myra'da yaptırdığı her iki mezarın yazıtı (TL 89, 90) bu yönetici dönemine işaret eden ifadeler içermektedir (bk.: J. Borchhardt, *ÖJh* 73, 2004, 15-52). İside'daki kaya mezarının yazıtından (TL 64), mezarın *Miθrapata*'nın idaresi sırasında, yani İ.Ö. 400-360 arası yapıldığı anlaşılmaktadır. *Hurttuwetü*'nin 3 odadan oluşan Myra'daki mezarının ve Tyberissos'taki diğer bir mezarın (J. Borchhardt v.d., bk.: P. Scherrer v.d. (ed.), *Steine und Wege, Festschrift D. Knibbe* (1999) 288 vdd.). İ.Ö. 4. yy.'ın ilk yarısına tarihlenmesi, öncelikle kabartmaların stil kritiği ile gerçekleşmiştir.

Sura'daki *Mizretije*'nin mezarı (TL 84), Myra'daki *Erimñuha*'nın mezarı (TL 86) gibi kaya mezarlarının yazıtlarında karşılaşılan salt "*hrppi : atli : ehbi*" "kendisi için" ifadesi nedeni ile bu mezarların zamansal bir dizini kesin değildir; zira, bu yazıtların daha geç bir tarihe işaret etmeleri olasıdır. Yazıt paleografisinin tartışmalı olması nedeniyle Myra'daki *Huzeimi*'nin mezarı (N 308) da henüz kesin olarak tarihlenememektedir. Bugüne kadar incelenen ve 4 yönlü uzanan ölü yataklarına sahip diğer mezarlar, günümüzün bilgi düzeyi ışığında bir tarihleme yapabilmede yeterli ipuçları içermemektedir.

Likya kaya mezarı odalarının en yaygın donanımı şüphesiz 4 yönlüden çok 3 yönlü bir ölü yatağı dizinidir. 4 ölü yatağına sahip olanlar tamamen alçak bir yatak yüksekliğine sahip iken, bu yükseklik üç yönde ölü yatağı içerenlerde oldukça farklı olabilmektedir: Bu yükseklik bazılarında salt 25-30 cm. arası değişir; ancak 50 cm. ve daha yüksek olanlara daha fazla rastlanmaktadır. 80 cm. ve üzeri bir yüksekliğe sahip yataklar da ender değildir (Res. 2); yüksek yataklar genel olarak eyaletin tamamında ve çok sayıda karşımıza çıkar. Yükseklik farkları rastlantısal bir olgu olmayıp, ölü gömmedeki pratik gereksinimler ve defnedilen cesedin korunmasına yönelik istek ile ilintili olan süreçsel bir gelişimi yansıtır. Mezarların çoğunun aile mezarı olarak nesiller boyunca kullanılmış olmaları nedeniyle, önceki definlere ait iskeletler her yeni define kenara itilmiş ya da aynı zamanda üst üste istiflenmiş olmalıdır. Bu süreç, özde salt ölü huzurunun somut bir bozulmasını göstermez, aynı zamanda daha önce defnedilen cesedin sık sık tamamen tahribi ile ilintilidir.

Res. 2 / Fig. 2

*The burial chambers of Lycian rock tombs and of free-standing house-type tombs do not follow a certain rule but were made according to the wishes and requirements of the owner. These tombs have two main types of benches for burials. The first are benches in the form of klinai, the other are niches cut into the sidewalls and the rear wall. The most common are stone beds along three or four walls (Fig. 1); however, in most cases only two of these were used for burials while the one by the rear wall and, if existed, the one by the entrance, most probably were left empty. From the evidence provided by the tomb of Ñθurigağā at Cindam which was built about the mid-5th century B.C., the arrangement of the klinai on four sides was thought to reflect the original furnishing of the burial chambers of the house-type tombs (M. Seyer, *ÖJh* 73, 2004, 221-236). This hypothesis could now be substantiated by the evidence from 16 tombs which were studied within this project so far and which –apart from similar stone beds– show additional factors for dating, such as a relief or data from a Lycian inscription; most of these tombs have to be dated at the latest to the first half of the 4th century B.C.*

Res. 3 / Fig. 3

Ölünün huzurunun bozulmaması gereksiniminin şüphesiz mezar sahiplerinin baş isteği olduğu, bir çok olguda karşımıza çıkmaktadır. Örneğin, bir çok yazıtta anıldığı gibi, mezarda defnedilecek diğer kişiler beklendiği gibi mezar sahibinin ailesi ile sınırlandırılmaktadır. Bir çok yazıttan, klinelerden birinin sadece mezar sahibi ya da kendisi ve eşi için ayrıldığı anlaşılmaktadır. Mezar yapılarının iki mekanlı olarak yapılmalarındaki temel neden, sonraki definler sırasında rahatsız edilmeden huzur içinde yatma isteği olmalıdır. Bu mezarlardaki alt mekan aile üyelerinin çoğunun ya da diğer yakınlarının definine ayrılmıştır ve bu nedenle de her yeni define açılmıştır. Üst mekan ise normal durumlarda sadece mezar sahibi ya da kendisi ve eşinin definine yöneliktir. Taş yatakların hayli yüksek olması, her ne kadar iskeletin kasıtlı olarak yerinden uzaklaştırılmasına veya mezar sahibinin izin vermediği diğer bir kişinin burada defnedilmesine karşı bir önlem olmasa da, mezar odasında yapılan sonraki definler sırasında iskeletin istem dışı tahribatına karşı büyük bir koruma oluşturmuştur.

The tomb at Arneai with the Lycian inscription TL 83 e. g., or the one of Xñtlapa at Limyra (TL 133) were built about 380-360 B.C. as they mention the name of the Lycian dynast Perikle. Also the inscriptions of the two rock tombs built by Hriçmnma at Myra (TL 89, 90) contain a reference to this ruler (J. Borchhardt et al., ÖJh 73, 2004, 15-52). From the inscription of a tomb at Isinda (TL 64) we learn that it was erected during the reign of Miθrapata, i.e. between 400 and 360 B.C. The dating of the three chambered tomb of Hurttuweti at Myra (J. Borchhardt, in: T. Korkut [ed.], Anadolu'da Doğdu, Festschrift F. Işık [2004] esp. 153 ff.) and another one at Tyberissos (TL 76) (J. Borchhardt – S. Şişmanoğlu, in: P. Scherrer et al. [eds.], Steine und Wege, Festschrift D. Knibbe [1999] esp. 288 ff.) in the first half of the 4th century B.C. is based on the stylistic interpretation of their reliefs.

The terms hrppi : atli : ehbi meaning “for himself” found in the inscriptions on rock tombs such as the tomb of Mizretije at Sura (TL 84) and the tomb of Erimñuha at Myra (TL 86) unfortunately do not help us with a precise chronology because these inscriptions may indicate a later date. Due to the disputed palaeography, the tomb of Huzeimi at Myra (N 308) cannot be dated precisely either. Other tombs with beds on four sides that have been studied to date do not provide sufficient evidence to facilitate dating with the level of information that is available today.

More common in the Lycian rock tomb burial chambers is the arrangement with beds on three rather than four sides. The burial chambers with four beds always have very low beds while those with three beds vary in the height of the beds: This height varies between 25-30 cm. in some, while others have a height of 50 cm. and more. Beds with a height of 80 cm. and more are not rare (Fig. 2); tall beds are found all over the province and in large numbers. These different heights are not accidental; rather they reflect a developmental process related to the requirements of burial practices and the desire to preserving the buried body. As most of the tombs were used for generations as family tombs, each time there was a new burial placed in the tomb the older skeletons were either pushed aside or were placed on top of each other. This process not only signifies a disturbance of the peace of the deceased but also resulted in frequent damage to previous burials in the tomb.

The fact that the peace of the deceased was not to be disturbed was the chief desire of the tomb owners, as is attested in many examples. For example, as is mentioned in numerous inscriptions, the new burials into the same tomb were limited to the family members of

Res. 4 / Fig. 4

Duvarlarda sık sık taş yataklara ek olarak ya da bunların yerine açılan nişler, görüldüğü kadarı ile ölünün daha yüksek bir konumda ve buna bağlı olarak daha da korunmalı defnedilmesindeki eğilimin gelişimi sonucu oluşmuşlardır. Myra'daki *Ermñnuha* ve *Huzeimi* ya da Limyra'daki *Xñtlapa*'nın mezarında (Res. 3) olduğu gibi, her iki defin formunu yansıtan bir çok mezarda, nişlerin özgün donanımına ait olmayıp, ikinci bir yapım evresinde oluşturuldukları anlaşılabilir. Bugüne kadar yapılan araştırmalar, örneğin Pınara Güney Nekropolü'ndeki çok sayıda örnek yanında özellikle Ksanthos'taki *Mēmruwi*'nin mezarında (Res. 4) olduğu gibi, nişlere sahip kaya mezarlarının taş yatak içerenlere oranla daha geç tarihlenmeleri gerektiğini göstermiştir. Bu anıtlardan çoğunun ayrıca Likçe bir yazıt içermeleri de, bu dönüşümün henüz İ.Ö. geç 4. yy.'da gerçekleştiğini olası kılmaktadır.

Araştırmaların günümüzde ulaştığı bilgi düzeyi ile kesinleşmiş bir kronolojik gelişim (dört yönde yatak – üç yönde ve alçak – üç yönde ve yüksek) oluşturulmasa da, mezarlardaki diğer tarihlenebilen elemanlarla ilintili olarak kline yüksekliklerin cesedin korunmasına yönelik istek doğrultusunda arttığı düşünülebilir. Bu gelişimin son noktasını şüphesiz, duvarlara açılan nişler oluşturmaktadır.

the owner. It is inferred from many inscriptions that one kline was spared for the tomb owner himself or for him and his wife. The reason for having two burial chambers must have been the desire to avoid disturbance during later burials. In such tombs, the chamber below was usually spared for burials of family members or close relatives; therefore, they were opened each time there was a new burial to insert in the tomb. The upper chamber is normally reserved for the tomb owner or the owner and his wife. When the stone beds are quite high above the ground, they have protected the skeletons from unwanted damage during the course of later burials although this was no protection against burials of unwanted outsiders.

*The niches carved into the walls in addition to, or in place of, the stone benches seem to be a further development of the tendency to bury the deceased at a higher and therefore more protected place. As is the case with the tombs of *Ermñnuha* and *Huzeimi* at Myra and the tomb of *Xñtlapa* at Limyra (Fig. 3), that possess both forms, it is understood that the niches do not belong to the original construction, but rather were the result of a second construction phase. Surveys conducted so far have shown that rock tombs with niches, such as the numerous examples in the South Necropolis of Pınara, as well as in particular the tomb of *Mēmruwi* at Xanthos (Fig. 4), are to be dated to a later period than those having stone beds. As most of these monuments also carry an inscription in Lycian, this transformation may have taken place about the late 4th century B.C.*

Although it is not possible to establish a precise and continuous chronological development (e.g. beds on four sides – beds on three sides – high beds on three sides) with the level of knowledge currently attained from surveys and research, it is possible to consider the increase in the height of beds was connected with the desire to protect the burials, when the other datable elements in tombs are taken into consideration. The last point reached in this course of development was certainly the niches that were cut in the tomb walls.